

توزیع محدود

تحلیلی بر شرایط انتخاب‌شوندگان ریاست جمهوری

دفتر: مطالعات سیاسی

کد موضوعی: ۲۶۰

شماره مسلسل: ۹۴۲۲

دی ماه ۱۳۸۷

به نام خدا

فهرست مطالب

- ۱.....چکیده
- ۲.....مقدمه
- ۳.....گفتار اول - نگاهی تطبیقی به نظام نظارتی انتخابات در چند کشور
- ۱.....شرایط انتخاب‌شوندگان در فرانسه
- ۲.....شرایط انتخاب‌شوندگان در آمریکا
- ۳.....شرایط انتخاب‌شوندگان در مصر
- ۹.....گفتار دوم - اصول حاکم بر تعیین شرایط انتخاب‌شوندگان



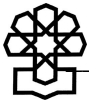
تحلیلی بر شرایط انتخاب‌شوندگان ریاست جمهوری

چکیده

انتخابات ریاست جمهوری در همه نظام‌ها از مهم‌ترین رویدادهای سیاسی محسوب می‌شود از این حیث حساسیت و توجه خاصی را به خود معطوف می‌سازد. با درک این اهمیت شایسته است برای انتخاب فرد اصلح و جامع‌الشرایط، ویژگی‌های نامزدها به نحوی تنظیم شود که شهروندان از بین نامزدهای شایسته، مطلوب‌ترین گزینه را انتخاب کنند.

اصلاح شرایط نامزدها نه تنها از ورود افراد فاقد صلاحیت در ثبت‌نام جلوگیری می‌کند، بلکه مانع بهانه قرار گرفتن شرایط انتخاب‌شوندگان علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در تبلیغات بیگانگان خواهد شد. از سوی دیگر روند انتخابات، نامزدهای قدرتمندی را برای ریاست جمهوری به مردم معرفی می‌کند.

مطالعه تطبیقی شرایط انتخاب‌شوندگان ریاست جمهوری برخی کشورها و نظام سیاسی و انتخاباتی آنها می‌تواند در اصلاح شرایط قانونی نامزدها و قوانین و مقررات انتخابات ریاست جمهوری البته با توجه به ساختار سیاسی ویژه ایران که مردم‌سالاری دینی است، مؤثر باشد.



مقدمه

در قوانین اساسی و عادی همه کشورهای دارای مناصب انتخاباتی، شرایط و ضوابطی برای انتخاب‌شوندگان در انتخابات مختلف مقرر شده است که البته به اقتضای نظام سیاسی حاکم، عوامل سیاسی و اجتماعی و نیز به تناسب اهمیت و جایگاه منصب انتخاباتی مورد نظر، مصادیق آنها بسیار متفاوت است. بدیهی است که دامنه و موضوع‌های مربوط به انتخابات به‌طور کلی از نظام سیاسی حاکم و عوامل اجتماعی و فرهنگی هر جامعه متأثر است. هرچند مسائل اساسی در همه جا یکسان است، ولی زمینه‌های سیاسی - اجتماعی هر جامعه ماهیت این مسائل را تعیین می‌کنند.

حق و صلاحیت انتخاب کردن و انتخاب شدن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین موضوعات انتخاباتی از جمله مسائلی است که ارتباط تنگاتنگی با نظام سیاسی - اجتماعی کشور دارد؛ هرچند از نظر تاریخی حق انتخاب شدن به موازات حق انتخاب کردن تکامل یافته است، اما طبیعتاً حق انتخاب شدن شرایط خاصی داشته و محدودتر است. از این رو نباید همواره انتخاب‌کنندگان را با کسانی که صلاحیت انتخاب شدن را دارند، یکی دانست. از این رو کشورهای مختلف به تناسب وضع موجود، شرایط و محدودیت‌های مختلفی را برای انتخاب شدن مقرر داشته‌اند که گذشته از نظام انتخاباتی، اصول مشترکی را می‌توان در آنها تشخیص داد که معمولاً مواردی مثل تابعیت، سن، جنس، عدم محکومیت کیفری مؤثر، سلامت روانی و عقلی، داشتن سمت‌ها و مناصب دولتی و عمومی، نامزد احزاب و گروه‌های سیاسی، جمع‌آوری تعداد امضا برای تأیید صلاحیت نامزدها و ... مطرح هستند.



گفتار اول - نگاهی تطبیقی به نظام نظارتی انتخابات در چند کشور

۱. شرایط انتخاب‌شوندگان در فرانسه

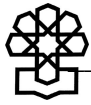
در نظام انتخاباتی فرانسه، شرایط انتخاب‌شوندگان کمی است و از شروط کیفی پرهیز شده است. وجود چهار شرط برای صدور اعلامیه نامزدی ضروری است:

- حداقل سن ۲۳ سال تمام شمسی،^۱

- تابعیت فرانسوی: برپایه این قاعده هر شهروند فرانسوی که در زمان صدور اعلامیه نامزدی واجد تابعیت فرانسوی باشد اعم از اصلی، اکتسابی و تبعی صلاحیت نامزدی را دارد. فقط در ارتباط با اتباعی که تابعیت فرانسوی را به صورت تبعی برای مثال از باب عقد نکاح زن خارجی با مرد فرانسوی کسب کرده‌اند و ممکن است در خلال دوره ریاست جمهوری به واسطه فسخ این امر از تابعیت فرانسوی خارج شوند، محدودیت‌هایی لحاظ شده است و در غیر این صورت هر شهروند فرانسوی در صورتی که در زمان صدور اعلامیه نامزدی واجد تابعیت فرانسوی باشد صلاحیت نامزدی را می‌یابد.

- برخورداری از حق رأی در زمان انتخابات، لذا اشخاصی که در زمان انتخابات به علت محکومیت‌های قضایی یا محجوریت از حق رأی محروم هستند و نام آنها در فهرست انتخاباتی رأی‌دهندگان درج نشده است، صلاحیت نامزدی ندارند.

- کسب معرفی‌نامه از سوی حداقل ۵۰۰ شهروند فرانسوی که واجد وضعیت نمایندگی منتخب باشند. بدین ترتیب اشخاص معرف باید پیشاپیش خود در یک انتخابات



رسمی شامل انتخابات پارلمانی (مجمع ملی یا سنا)، شهرداری‌ها، شورای مناطق یا شورای اقتصادی و اجتماعی در چارچوب ضوابط قانونی انتخاب شده باشند و در زمان معرفی نامزد در وضعیت نمایندگی باشند. این ۵۰۰ نفر باید حداقل از ۳۰ حوزه انتخابیه متفاوت یا سرزمین‌های ماورای بحار باشند تا نامزد معرفی شده صلاحیت لازم را احراز کند.^۱ البته نباید ۵۰ معرف یا امضاکننده از یک شهرستان باشند. شورای قانون اساسی فرم‌های مشخص و معین را پیش از انتخابات به چاپ می‌رساند و از طریق مجاری رسمی و به تعداد کافی در اختیار افراد واجد صلاحیت برای معرفی نامزدهای ریاست جمهوری قرار می‌دهد. معرف، فرم چاپی که مفاد آن حاکی از اعلام رضایت‌مندی کامل او برای معرفی یک نامزد است را تکمیل کرده و شخصاً آن را امضا می‌کند. در برخی از موارد امضای معرف باید توسط مرجعی که در آن معرف، عنوان نمایندگی دارد تأیید شود. هر معرف فقط حق معرفی یک نامزد را دارد. نام و سمت معرف باید در برگه معرفی قید شود. معرف باید برگه معرفی‌نامه خود را حداکثر ۱۵ روز پیش از چاپ فرمان فراخوان رأی‌دهندگان برای شرکت در انتخابات، با پست سفارشی همراه با رسید به دبیرخانه شورای قانون اساسی ارسال کند.

شورای قانون اساسی بررسی لازم را در زمینه صلاحیت معرف‌ها در امر معرفی یک نامزد، صحت صدور معرفی‌نامه، رضایت‌مندی کامل معرف‌ها به عمل می‌آورد. اگر معرفی‌نامه از جانب افراد فاقد صلاحیت پر شده باشد یا بر روی فرم‌های مخصوص درج نشده باشد یا پس از مهلت قانونی تسلیم شود، معتبر نخواهد بود. در

۱. مجید بزرگمهری، بررسی تطبیقی نظام‌های انتخاباتی جمهوری اسلامی ایران و فرانسه، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران: ۱۳۸۵، ص ۱۸۵ و ۱۸۶.

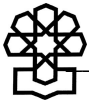
۱. محسن شیخ‌الاسلامی، حقوق اساسی تطبیقی، نشر شیراز، ص ۱۰۲.



صورتی که یکی از افراد صلاحیت‌دار به دو نفر معرفی‌نامه دهد، شورای قانون اساسی فقط اولی را می‌پذیرد.^۱

نامزد ریاست جمهوری به محض حصول یقین از کسب حداقل ۵۰۰ امضا با واریز ده هزار فرانک به حساب خزانه‌داری کل با ارسال یک نامه به ضمیمه فیش پرداخت به شورای قانون اساسی، اعلامیه نامزدی خود را صادر می‌کند. شورای قانون اساسی پس از حصول یقین از ضابطه‌مند بودن معرفی‌نامه‌ها و اعلامیه نامزدی، فهرست نامزدها را به تصویب می‌رساند. این فهرست باید حداکثر در شانزدهمین روز پیش از دور اول رأی‌گیری در روزنامه رسمی به چاپ برسد. در نظام انتخاباتی فرانسه شورای قانون اساسی به‌عنوان یک مرجع دولتی رأساً در تشخیص صلاحیت نامزدها مداخله نمی‌کند و ملاک تشخیص صلاحیت نیز مبتنی بر متغیرهای کمی است. با فرض اینکه انتخابات در واقع فرصتی است به ملت برای ارزیابی و ارائه نظر نسبت به گروه حاکم قبلی و تعیین گروه حاکم در دوره جدید، حتی‌الامکان سعی می‌شود از مداخله عوامل مستقیم و غیرمستقیم گروه حاکم قبلی برای تأثیرگذاری در رأی و نظر ملت جلوگیری شود. براین پایه، شورای قانون اساسی که مرجع دولتی برخاسته از گروه حاکم در انتخابات قبلی است، امکان مداخله در تشخیص صلاحیت نامزدها را ندارد. البته ترکیب اعضای شورای قانون اساسی به نحوی است که سعی شده تعادل لازم میان قوه مقننه و مجریه برقرار باشد. اعضای شورا دو دسته هستند، دسته اول اعضای منصوب هستند که ۹ نفرند و برای ۹ سال

۱. جواد تقی‌زاده، شورای قانون اساسی فرانسه و نظارت بر انتخابات ریاست جمهوری، نشریه حقوق اساسی، سال چهارم، شماره هشتم، تابستان ۱۳۸۶، ص ۶۰.



منصوب می‌شوند. رئیس‌جمهور، رئیس مجلس ملی و رئیس سنا هر یک سه نفر را به اختیار خود برای عضویت در این شورا منصوب می‌کنند. هر سه سال یک بار یک سوم این اعضا جایگزین می‌شوند. دسته دوم رؤسای جمهور سابق فرانسه هستند که هنوز در قید حیاتند.^۱

۲. شرایط انتخاب‌شوندگان در آمریکا

آمریکا نظام انتخاباتی بسیار پیچیده‌ای دارد و فرایندی که در طی آن کاندیدای ریاست جمهوری مشخص می‌شود، فرایندی بسیار پیچیده و طولانی است. به طوری که به دو شیوه مستقیم و غیرمستقیم مردم در معرفی کاندیدای ریاست جمهوری و انتخاب کردن رئیس‌جمهور دخالت دارند. برطبق قانون اساسی آمریکا مردم هر ایالت با شرکت در انتخابات ایالتی رأی‌دهندگان ویژه یا الکترال را انتخاب می‌کنند که تعداد آنها با تعداد نمایندگان و سناتورهای هر ایالت در کنگره برابر است. کاندیدای این انتخابات که به انتخابات اولیه شهرت دارد توسط احزاب دمکرات و جمهوری‌خواه مشخص می‌شوند. هنگامی که مردم به پای صندوق رأی می‌روند به رأی‌دهندگان ویژه‌ای که توسط حزب مورد علاقه‌شان نامزد شده‌اند، رأی می‌دهند. در این انتخابات اولیه نامزدهای ریاست جمهوری و معاون وی انتخاب نمی‌شوند، بلکه بعد از اینکه انتخابات محلی در کلیه ایالت‌ها انجام شد. در گردهمایی ملی نمایندگان منتخب هر حزب که از سراسر ایالت‌ها به آن گردهمایی می‌آیند، نامزدهای ریاست جمهوری و معاون وی را انتخاب می‌کنند و در مرحله انتخابات عمومی مردم به نامزد مورد علاقه

۱. جواد تقی‌زاده، همان، ص ۶۰ و ۶۱.



خودشان رأی می‌دهند و آن را برای ریاست جمهوری انتخاب می‌کنند، البته در این مرحله هم مردم در واقع به نامزدهای نمایندگی ویژه حزب مطبوعشان رأی می‌دهند. و این نامزدهای نمایندگی ویژه، رئیس جمهور را نتخاب می‌کنند.^۱ نامزدهای ریاست جمهوری آمریکا که توسط احزاب دمکرات و جمهوری‌خواه در گردهمایی ملی این احزاب انتخاب می‌شوند باید شرایط ویژه‌ای را نیز دارا باشند. اصل دوم قانون اساسی آمریکا شرایط انتخاب رئیس‌جمهور را این‌گونه مشخص می‌کند که رئیس‌جمهور باید دارای شرایط زیر باشد:

۱. شهروند تولد یافته در آمریکا باشند.

۲. دست کم ۳۵ سال سن داشته باشند.

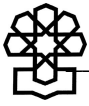
۳. حداقل ۱۴ سال در آمریکا زندگی کرده باشند.^۲

در نظام انتخاباتی آمریکا احزاب سیاسی همه شرایط کیفی نامزدهای انتخاباتی را مشخص می‌کنند و در برابر این انتخاب خود نیز مسئول هستند. این بلوغ ساختار حزبی را در آمریکا به خوبی نشان می‌دهد. هرچند این شیوه انتخاباتی نواقص بسیار زیادی دارد که این نواقص فعلاً مدنظر ما نیست و گاه باعث می‌شود در همین ساختار پیچیده حزبی رئیس‌جمهوری با رأی اقلیت وارد کاخ سفید شود،^۳ اما در زمینه شرایط انتخاب‌شوندگان برای کشورهایی که از یک نظام حزبی پیشرفته‌ای برخوردار هستند می‌تواند تجربیات خوبی را داشته باشد. لازم به ذکر است که شرایط سه‌گانه که مشخص شده، کمی بوده و

۱. منوچهر طباطبایی مؤتمنی، حقوق اساسی، نشر میزان، ۱۳۸۰، ص ۲۳۶.

۲. قانون اساسی ایالات متحده آمریکا، مترجم: شهرام ارشد، تهران، انتشارات گیل، ۱۳۸۰، ص ۵۲ و ۵۳.

۳. محمد طباطبایی، کالبدشکافی انتخابات ریاست‌جمهوری در آمریکا، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۶۱ و ۱۶۲، ص ۱۱۲.



نیاز به بررسی صلاحیت چندانی ندارد، بلکه به‌خودی خود روشن و واضح است.

۳. شرایط انتخاب‌شوندگان در مصر

ریاست دولت در مصر با رئیس‌جمهوری است که باید مصری بوده و سن او نباید کمتر از ۴۰ سال باشد.^۱ همچنین از حقوق کامل سیاسی و مدنی برخوردار باشد.^۲ تا قبل از اصلاح ماده (۷۶) قانون انتخابات ریاست جمهوری در سال ۲۰۰۵ تنها یک نامزد توسط پارلمان مصر به مردم معرفی می‌شد، چنانچه این شخص درصد معینی از آرای ملت را کسب می‌کرد به‌عنوان رئیس‌جمهور تعیین می‌شد. ولی با اصلاح ماده (۷۶) افراد مختلفی می‌توانند در انتخابات شرکت کنند. این ماده شرایط جدیدی را برای نامزدی در انتخابات ریاست جمهوری بیان کرده است از جمله این شروط این است که کاندیدای ریاست جمهوری باید عضو شورای رهبری یکی از احزاب سیاسی کشور بوده و از تأسیس حزب هم مدت زیادی گذشته باشد. علاوه‌برآن حزب یاد شده باید از سابقه قابل توجه‌ای در زمینه فعالیت‌های سیاسی برخوردار باشد. همچنین نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری باید تعداد چشمگیری امضای مردمی در اختیار داشته باشند و بتواند تأیید درصد معینی از اعضای مجالس منتخب از قبیل پارلمان و مجالس محلی را کسب کرده باشند.^۳ بعد از اصلاح این ماده قانون انتخابات برای انتخابات ۷ سپتامبر ۲۰۰۵ تعداد ۳۰ نفر در انتخابات ثبت‌نام کردند که ۲۰ نفر آنها توسط کمیسیون عالی انتخابات مصر رد

۱. عباسعلی عمید زنجانی، حقوق اساسی تطبیقی، حقوق اساسی کشورهای غربی و اسلامی، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۴، ص ۳۱۶.

۲. برآورد استراتژیک کشور مصر، مؤسسه ابرار معاصر تهران، جلد یک، ۱۳۸۰، ص ۸۱.

۳. خلیل کنعانی، احزاب مخالف مصر در مواجهه با انتخابات ریاست جمهوری، مترجم: روح‌الله رحیمی، جام جم، ۱۳۸۴/۳/۴.



صلاحیت شده و ۱۰ نفر توانستند به مرحله نهایی انتخابات برسند.^۱ در مصر دادگاه عالی قانون اساسی وجود دارد که شبیه شورای نگهبان در جمهوری اسلامی ایران عمل می‌کند و مسئولیت تطبیق قوانین و لوایح را با قانون اساسی و همچنین مسئولیت تفسیر قوانین را برعهده دارد و اعضای آن قابل عزل نیستند.^۲

گفتار دوم - اصول حاکم بر تعیین شرایط انتخاب‌شوندگان

به‌طور کلی در بررسی شرایط نامزدهای داوطلبان ریاست جمهوری در کشورهای مختلف اصولی به چشم می‌خورد که مهم‌ترین آنها به شرح زیر است:

- بی‌طرفی مناصب دولتی

تضمین بی‌طرفی کسانی که مناصب دولتی و حکومتی را در اختیار دارند، همانند محدودیت‌هایی که بر حق انتخاب شدن قضات، نظامیان و مقامات دیگر یا حتی بستگانشان وضع می‌شود.

- اهلیت

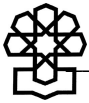
محدودیت‌هایی که برای تضمین اهلیت نامزدها از راه تعیین حداقل یا حداکثر سن برای انتخاب شدن مقرر می‌شود.

- صلاحیت اجتماعی

احراز برخی شرایط برای اطمینان از تعلق واقعی نامزدها به جامعه، مانند شرط انجام

۱. نادر مازوخی، روزنامه آفتاب یزد، ۱۴/۶/۱۳۸۴.

۲. عباسعلی عمید زنجانی، پیشین، ص ۳۱۹.



خدمت سربازی یا داشتن تابعیت اصلی یا شرایط مدت مشخص سکونت در کشور یا داشتن تابعیت کنونی کشور در زمان ثبت‌نام نامزد.

- محکومیت کیفری

محروم کردن مرتکبین برخی جرائم خاص که می‌تواند به‌عنوان کیفر اصلی یا کیفر تبعی تحقق یابد در این خصوص افرادی که پیشینه محکومیت کیفری مؤثر داشته یا محرومین از حقوق اجتماعی در بسیاری از کشورها حق نامزدی انتخابات را ندارند. جرائمی همچون کلاهبرداری، ورشکستگی به تقصیر یا خیانت در امانت.

- نبود تعارض منافع

حمایت از منافع جامعه از طریق رد صلاحیت اشخاصی که در صورت انتخاب ممکن است به‌دلیل داشتن روابط اقتصادی با ارگان‌ها و مؤسسات عمومی و خصوصی دچار تعارض منافع شوند.

- موانع تاریخی و سیاسی

محدودیت‌هایی که ریشه در تاریخ سیاسی و اجتماعی هر کشور دارد، همانند محروم کردن شخصیت‌های سیاسی یا افراد و رهبران شورشی یا وابستگان به نظام سیاسی گذشته.^۱

۱. ر.ک. به: سو، نلسو، مطالعات تطبیقی در باب سلامت انتخابات و صلاحیت انتخاب‌شوندگان، ترجمه احمد رنجبر، نشریه مجلس و پژوهش، ویژه‌نامه سیاست داخلی، مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره ۲۶، سال ۹، زمستان ۱۳۸۱، صص ۹۰-۱۸۹.



شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۹۴۲۲

عنوان گزارش: تحلیلی بر شرایط انتخاب‌شوندگان ریاست جمهوری

Report Title: Analysis of Conditions Presidential Candidates

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه مطالعات پارلمانی)

تهیه و تدوین: علی کریم‌زاده، غلامعباس دارابی

ناظر علمی: ابراهیم یوسف‌نژاد

متقاضی: پرویز سروری (عضو کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی)

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی و معادل انگلیسی آنها:

۱. ریاست جمهوری (Presidential)

۲. نامزدها (Candidates)

تاریخ انتشار: ۱۳۸۷/۱۰/۲۱